ULOGA MENADŽMENTA U EKONOMSKOM RAZVOJU I ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE OPŠTINE ROŽAJE

Ibro Skenderović, doc. dr

Internacionalni – Univerzitet u Novom Pazaru
Novi Pazar
ibro.skenderovic@os-mpecanin.edu.me

Mineta Šaćirović, MSc

Internacionalni – Univerzitet u Novom Pazaru
Novi Pazar
mineta.sacirovic@hotmail.com

UDK: 005:502 ; 502.131.1:138.1(497.16 Rožaje)

Apstrakt

Razvoj shvatanja društvene odgovornosti sastoji se u tome da menadžment teži ostvarivanju osnovnog cilja – što većeg kvantiteta dobara i usluga, a time i profita, na jednoj, i zadovoljenja etičkog ponašanja koje traži okruženje u pogledu gazdovanja resursima, na drugoj strani. Prva faza shvatanja društvene odgovornosti karakteriše se orijentacijom menadžmenta ka ostvarivanju profita, druga ka povjerenju prema raznim grupama i treća ka kvalitetu života i očuvanju životne sredine. Međutim, pojedini ekonomisti ističu da se u privredno nedovoljno razvijenim zemljama i regionima društvena odgovornost doživljava kao ograničenje. To se može odnositi i na opštinu Rožaje, gdje su nekada jaka preduzeća zapala u velike teškoće, dok je kod malih preduzeća ostvarenju profita podređena odgovornost za resurse i održivi razvoj. Kod koncesionara koji eksploatišu rožajske šume poslovni moral je na niskom nivou. Njihov glavni cilj je profit, dok se uzgoju i zaštiti šuma ne poklanja gotovo nikakva pažnja. Zbog nedomaćinskog odnosa prema resursima, predlaže se da se menadžeri pridržavaju sljedećih smjernica: interesi društva treba da su ispred interesa organizacije, interesi organizacije treba da su ispred ličnih interesa menadžera i uspostaviti povjerenje na svim nivoima u organizaciji.

Razvijene kompanije u svijetu vode računa ne samo o zaradi i kvalitetu proizvoda, nego i o svojim obavezama prema zajednici i potrošačima, a posebno prema korišćenju resursa i očuvanju životne sredine.

Ključne riječi: Opština Rožaje, menadžment, životna sredina, održivi razvoj

ROLE OF MANAGEMENT IN ECONOMIC DEVELOPMENT AND ENVIRONMENTAL PROTECTION OF ROZAJE MUNICIPALITY

Abstract

Development of social responsibility is consisted of the management's capability to achieve basic goals like increasing the quantity of the goods and services, as well as profit, on the one hand, and satisfying the ethic behaviour when it comes to managing the resources, on the

other hand. The first phase of social responsibility is characterized by the management's orientation to achieve profit, the second phase is consisted of the management's ability to trust its partners and the third phase consists of the quality of life and the protection of the environment. However, some economists emphasize that social responsibility is understood as limiting in some underdeveloped countries and regions. This statement describes the Rozaje municipality as well, where once big companies crumbled due to economic crisis, whilst smaller companies, on the other hand, the goal of making profit is more important than the responsibility for resources and sustainable development. Concessionaires who exploit the forests of the region have a low business moral. Their main goal is profit and that is the main reason why they do not care about the forests. Due to their inability to conduct business responsibly, managers should follow certain rules: interests of the society should be superior to the organization's interests, the organization's interests should be superior to manager's personal interests. It is necessary to develop trust on all levels of the organization. Developed companies in the world do not only take care about profits and the quality of a product, but also about its responsibility towards community and its customers, with the emphasis on the use of the resources and the protection of the environment.

Keywords: municipality Rozaje, management, environment, sustainable development

JEL codes: F63, O13

UVOD

O menadžmentu postoji više definicija. Jedna od prihvatljivijih glasi: Menadžment (*management*) je ekonomski pojam koji označava efikasno i efektivno rukovođenje, odnosno obavljanje posla u jednoj organizaciji, a ljudi koji se bave menadžmentom su menadžeri. U širem značenju pojam menadžment obuhvata procese planiranja, upravljanja, rukovođenja, organizovanja i kontrole. Upravljanje (*administration*) se sastoji u određivanju ciljeva i forsiranju politike ka ostvarivanju tih ciljeva u jednoj organizaciji. Osnovni cilj menadžmenta je ostvarivanje što većeg profita. Taj cilj mora biti kompatibilan sa opštim razvojem na teritoriji opštine i treba da doprinese povećanju zaposlenosti, racionalnom korišćenju resursa i zaštiti životne sredine. Rukovođenje (*management*) ima zadatak da realizuje postavljene ciljeve, a organizacija određuje okvire i metode sprovođenja mjera menadžmenta. Na lokalnom nivou treba naći model kojim će se ostvarivati koordinirano i sinhronizovano djelovanje lokalne samouprave i menadžmenta, što se može postići kroz saradnju rukovodstva, komunikacije, međusobno djelovanje, oblikovanja ciljeva i kontrolni proces.

Zbog tijesne uzajamne povezanosti upravljanja (administracije) i menadžmenta (rukovođenja) koriste se pojmovi strateški menadžment i operativni menadžment. [7] Strateški menadžment podrazumijeva definisanje cilja u uskoj povezanosti sa definisanjem poslovne politike, pri čemu se mora imati u vidu kooperativnost i zajednički nastup u stvaranju visokog profita. Operativni menadžment je u službi strateškog menadžmenta i obuhvata taktiku kako doći do realizacije cilja. Za svaku privrednu djelatnost postoje strateški i operativni menadžment. Operativni menadžment, konkretno u turizmu Rožaja obuhvata pet elemenata: proizvod, cijenu, distribuciju, promociju i ljude - domaćine.

Menadžeri su odgovorni za razvoj preduzeća i za resurse kojima raspolažu. Oni moraju prihvatiti princip racionalnog gazdovanja tim resursima kao osnovu novijeg koncepta društvene odgovornosti.

DEFINISANJE RAZVOJNIH PRIORITETA

Strategijom integralnog razvoja opštine Rožaje [6] određeni su razvojni prioriteti i predviđeni ciljevi razvoja na bazi prirodnih i ljudskih resursa, kao i u skladu sa makroekonomskom politikom. Pri tome za projekciju ekonomskog razvoja opštine korišćeni su makroekonomski pokazatelji, BDP, DP i ND. Projekcija je rađena za period 2001-2014. godine. Pošto je period 2001 do 2010 istekao, prikazaćemo projekciju za preostali period.

Tabela 1. Projekcija makroekonomskih pokazatelja za period 2010-2014
Izvor: Strategija integralnog razvoja opštine Rožaje

	2010.	2011.	2012.	2013.	2014
BDP	18.869	19.345	20.018	20.018	21.237
DP	8.442	8.695	8-956	9.224	9.501
ND	5.969	6.148	6.332	6.522	6.718
Zaposlenost	3.504	3.554	3.604	3.644	3.694

Kao polazna osnova za projekciju rasta navedenih pokazatelja u naznačenom periodu uzeti su ovi pokazatelji za 2001, 2002. i 2003. godinu i njihovo povećanje do 2004. godine za 5 %, dok je za period 2004. – 2006. godine predviđeno povećanje po stopi od 7 %, a u periodu 2011. do 2014 po stopi od 3 % godišnje. Ovako projektovan rast nije mogao biti realizovan do 2010. godine, te nije omogućio stabilnije uslove privređivanja, veće zapošljavanje stanovništva, niti bolju valorizaciju prirodnih i ljudskih resursa.

Strateškim projekcijama Opštine definisana su tri razvojna prioriteta:

1. turizam,
2. poljoprivreda i
3. šumarstvo i drvoprerađiva.

Master planom 2001-2020. godine, koji je usvojen 2004. godine, razvoj planinskog turizma u Crnoj Gori obuhvaćen je sa aspekta razvojne politike i konceptualno, bez detaljnijih analiza. Ovaj plan je izradilo njemačko društvo za investicije i razvoj. Njime je dato težište na razvoj primorskog turizma, što odgovara interesima njemačkih turista, dok je planinski turizam zapostavljen. Prema ocjeni Ministarstva za turizam i zaštitu životne sredine Crne Gore dosadašnja realizacija plana, do 2009. godine, bila je uspješna, jer su ukupni prihodi od turizma znatno porasli. Međutim, ovaj plan nije doveo do diversifikacije ukupnog turističkog proizvoda Crne Gore, a time i do smanjenja disproporcije regionalnog turističkog razvoja između sjevera i juga.

Program razvoja planinskog turizma u Crnoj Gori predviđa adekvatnu valorizaciju prirodnih i ostalih potencijala razvoja u trima makro prostornim zonama: Bjelasici, Durmitoru i Prokletijama. U okviru Prokletija predviđen je razvoj Rožaja i Plava kao turističkih destinacija i centara. Njihova turistička valorizacija zasniva se na

održivim ekonomskim, ekološkim i socijalnim aspektima razvoja. Studijom su definisani tržišni potencijali Rožaja, kao i ostalih planinskih turističkih centara Crne Gore, uključujući njihov organizacioni i menadžerski model funkcionisanja.

Stihijni razvoj i improvizacije nanose veliku štetu turizmu i ukupnom razvoju Opštine. Zato je potrebno najprije izraditi Strategiju održivog razvoja turizma ove opštine za period 2011-2020. godine, kojom treba:

- definisati polazne osnove razvoja turizma – temeljna opredjeljenja,
- izvršiti detaljnu analizu primarne i sekundarne turističke ponude i turističkih proizvoda,
- definisati turističko tržište i potencijalne ciljne grupe,
- procijeniti obim kapaciteta i strukturu turističkih programa u okviru turističke destinacije, potrebna investiciona ulaganja i obim radne snage,
- procijeniti prihode od budućeg razvoja turizma i efekte tog razvoja na privredu i
- utvrditi razvojne prioritete u turizmu.

Intenzivniji razvoj turizma podrazumijeva uvođenje određenih međunarodnih standarda i korišćenje iskustava razvijenih receptivnih turističkih regiona i destinacija. Kroz unapređenje materijalne baze turističke ponude i valorizaciju resursa treba dati snažan razvojni impuls ne samo razvoju turizma nego i čitave privrede i društvenih djelatnosti, uz posebno vođenje računa o zaštiti životne sredine.

Na području Opštine formirano je 9 mjesnih zajednica, ali se one neravnomjerno razvijaju, pa je potrebno u cilju ravnomjernijeg razvoja podsticajnim mjerama ubrzati razvoj MZ u sjevernom dijelu opštine, naročito MZ Bukovice, Paučine, Biševo i drugih.

Karta 1. Mjesne zajednice opštine Rožaje
Izvor: Prostorni plan 1980 - 2000

PERSPEKTIVE EKONOMSKOG RAZVOJA

Mada raspolaže značajnim sopstvenim resursima, naročito za razvoj turizma, šumarstva i drvoprerađivačice, razvoj opštine Rožaje i dalje stagnira, a u nekim djelatnostima (industrija, poljoprivreda) i nazaduje. Pad životnog standarda građana, nezaposlenost i sve veće siromaštvo predstavljaju ozbiljne smetnje u razvoju. U takvoj situaciji teško je odrediti viziju razvoja čak i za petogodišnji period. Na pesimističke prognoze utiče i činjenica što dosadašnji lokalni, republički i regionalni planovi razvoja ove opštine, iako nijesu bili preambiciozni, nijesu realizovani. Optimalne varijante izlaska iz krize, na bazi sopstvenih sredstava opštine, za sada ne postoje.

U procesima tranzicije i svojinske transformacije nije došlo do promjene privredne strukture, pa primarni sektor (poljoprivreda, šumarstvo i primarna drvoprerađivačica) i dalje ima vidno učešće u formiranju društvenog proizvoda opštine. Uloga menadžmenta jedino je došla do jačeg izražaja u privatnom preduzeću *Gradina Company*, koja uspješno posluje. Strukturnim promjenama treba da se osposobe i reaktiviraju proizvodni kapaciteti sekundarnog sektora (industrija, mala privreda, građevinarstvo), što zahtijeva nabavku nove tehnologije, donošenje novih proizvodnih programa, uvođenje efikasnog menadžmenta u upravljanju i transformaciju preduzeća. Međutim, promjena privredne strukture u srednjoročnom periodu teško će ići bez podsticajnih mjera države i učešća stranog kapitala. Perspektiva primarnog sektora kao značajnog faktora razvoja opštine mora se zasnivati na intenzifikaciji poljoprivredne proizvodnje, proizvodnji sve traženije zdrave hrane i polufinalnoj i finalnoj drvoprerađivačici. Agrarnom politikom podsticati robnu umjesto prirodne poljoprivredne proizvodnje. Stočarstvo kao osnovna i dopunska djelatnost treba unaprijediti kroz poboljšanje rasnog sastava stoke, formiranje savremenih farmi i razvoj prehrambene industrije koja koristi stočarske proizvode kao sirovine. Valorizacija šuma na održiv način moguća je jedino uz uravnotežen odnos između njihove ekonomske, ekološke i drugih opštekorisnih funkcija. Turizam predstavlja jednu od najperspektivnijih privrednih djelatnosti koja treba da omogući ubrzaniji razvoj opštine Rožaje.

Valorizacija raspoloživih turističkih resursa moguća je preko funkcija turizma, naročito preko multiplikativne, induktivne, konvezijske, platnobilanske funkcije i funkcije zapošljavanja. Već se čine naponi na unapređenju eksterne i interne saobraćajne infrastrukture, što će doprinijeti razvoju turizma i čitave privrede.

Prostornim planom Crne Gore do 2020. godine predviđen je razvoj skijaškog centra na Hajli, kapaciteta 10.000 do 15.000 skijaša na dan, sa smještajnim kapacitetima od ukupno oko 1.500 ležaja. Drugi skijaški centar Smiljevica-Turjak treba da dostigne 10.000 skijaša na dan. Program razvoja planinskog turizma u Crnoj Gori do 2020. godine (Ljubljana, 2005) predvidio je izgradnju osnovnih smještajnih objekata sa ukupno 700 ležaja, modernizaciju postojećih kapaciteta i njihovo funkcionalno aktiviranje, posebno izgradnju komplementarnih smještajnih kapaciteta, domaće radinosti, etno-sela, etno i eko-katuna, planinarskih, šumarskih i lovačkih kuća. Predviđen je i razvoj sportskih kampova za planinarenje i alpinizam, za ekstremne sportove, cross-country staze, survival programe i adrenalinske sportove. Posebno

mjesto zauzimaju etnografski programi, lokalne i međunarodne priredbe i sportovi na vodi (rafting, kajak, sportski ribolov).

Imajući u vidu postojeće stanje privrede u Opštini, teško je definisati perspektive razvoja. One se donekle mogu procijeniti na osnovu ukupnih društveno-ekonomskih kretanja u Crnoj Gori. Pri tome, treba slijediti ukupne tokove tržišne privrede i stvoriti uslove za privlačenje stranog kapitala u kom pravcu treba usmjeriti poslovnu politiku. Takva opredjeljenja mogla bi omogućiti uključivanje ovog prostora u šire ekonomske, finansijske, naučno-tehnološke i integrativne procese.

Karta 2. Procjena razvoja turističkih kapaciteta u planinskim centrima Crne Gore do 2020. godine

Izvor: Program za razvoj planinskog turizma u Crnoj Gori

Legenda: ● 2004 ● 2010 ○ 2015/2020

VIZIJA I MISIJA STRATEGIJE EKONOMSKOG RAZVOJA

Prirodne i stvorene vrijednosti, kao i ljudski resursi u opštini Rožaje predstavljaju značajan potencijal za razvoj privrednih djelatnosti, naročito turizma, poljoprivrede, šumarstva i drvne industrije, ali je taj potencijal nedovoljno ekonomski valorizovan. To nameće potrebu pronalaženja novih puteva za ubrzaniji razvoj ove opštine. U tom cilju potrebno je najprije izraditi strategiju privrednog razvoja, koja bi se bazirala na raspoloživim potencijalima i tržišnim mogućnostima. U okviru te

strategije potrebno je definisati viziju, tj viđenje ekonomskog razvoja za određeni period, kao i misiju koja će doprinijeti realizaciji strategije.

Ljudi ovoga kraja, bez obzira na inertnost i tradicionalna i patrijarhalna shvatanja pojedinaca, prihvataju Statutom opštine proklamovane pravce integralnog i održivog privrednog razvoja i žele da se čim prije opština izvuče iz ekonomske krize u koju je zapala. Nove impulse u razvoju poljoprivrede i turizma predstavljaju inovirana i privatizovana preduzeća Gradina Compani, Agroprodukt, Turjak i druga. Povećavaju se smještajni kapaciteti u privatnom ugostiteljstvu i već se preduzimaju mjere na unaprađenju saobraćajne, komunalne i turističke infrastrukture.

Suština vizije održivog ekonomskog razvoja na ovom području sastoji se uglavnom u sljedećem:

- Kroz adekvatnu ekonomsku valorizaciju raspoloživih potencijala koja neće ugroziti kvalitet životne sredine povećati bogatstvo i stvoriti bolje uslove za poboljšanje životnog standarda stanovništva;
- Transformacijom privrede, kroz razvoj turizma, poljoprivrede i drugih djelatnosti omogućiti brži ekonomski i društveni razvoj Opštine;
- Razvojem privrede povećati komunikativnost, ekonomski i kulturni napredak lokalnog stanovništva;
- Voditi računa da razvoj ne ugrozi ekološko stanje životne i prirodne sredine;
- Stvoriti uslove za kvalitetnije obrazovanje i zapošljavanje mladih ljudi.

Turizam, poljoprivreda, šumarstvo i drvoprerađivačarstvo treba da brže povuku ukupan ekonomski razvoj opštine i da omoguće veće zapošljavanje, bolju valorizaciju raspoloživog resursa, revitalizaciju sela i poboljšanje uslova života i rada.

Svjetska turistička organizacija (WTO) postavila je 12 ciljeva vizije održivog turističkog razvoja: 1. Ekonomska isplativost, 2. Lokalni prosperitet, 3. Kvalitet zapošljavanja, 4. Socijalna jednakost, 5. Ispunjavanje posjetilaca, 6. Lokalna kontrola, 7. Kulturno bogatstvo, 9. Fizički integritet, 10. Biološki diverzitet, 11. Efikasnost resursa i 12. Ekološka čistoća. Ispunjavanje ovih, ciljeva, ukoliko bi svi oni bili obuhvaćeni Strategijom dugoročnog razvoja opštine Rožaje, moguće je u uslovima stabilnih političkih i ekonomskih prilika, uz pomoć Republike i stranih donatora. Međutim, zbog veće osjetljivosti na politička zbivanja i na ekonomska kretanja i vremensko-klimatske promjene, kao i zbog vidnog uticaja subjektivnih faktora, viziju turističkog razvoja teže je predvidjeti nego viziju drugih djelatnosti. Ipak, s obzirom da je turizam strateška orijentacija Crne Gore i da politika i strategija razvoja turizma u ovoj Republici do 2020. godine predviđaju brži razvoj sjevera i smanjenje disparitacije u odnosu na razvoj južnog regiona, realno je očekivati da će opština Rožaje u periodu 2010 - 2015. godine dostići nivo srednje razvijene, a do 2020. godine razvijene turističke destinacije u Crnoj Gori.

Misija ima važnu ulogu u realizaciji vizije strategije za određeni srednjoročni ili dugoročni period. Zadatak misije je da ukaže na neophodnost i društvenu opravdanost bržeg razvoja opštine Rožaje, čija privreda do 2015. godine treba da izađe iz aktuelne krize i postane održiva i likvidna.

Da bi misija strategije bila ispunjena potrebno je:

- Razbiti i otkloniti opšte nepovjerenje u nelikvidnost poslovanja privrednih subjekata koji raspolazu sopstvenim sirovinama na ovom području, posebno turističko-ugostiteljskih, drvno-industrijskih i dr.,

- Da se ubijede potencijalno zainteresovani investitori za ulaganja na ovom području,
- Da se u opštini precizno odrede pravci i prioriteti privrednog razvoja i da taj razvoj korensopodira sa privrednim razvojem Crne Gore,
- Da se objektivno izmjeri vrijednost raspoloživih resursa i predoče kvantitativni pokazatelji ekonomskog razvoja .

ZAKLJUČAK

Privreda Rožaja danas je u dubokoj recesiji sa malim izgledima da se u doglednoj budućnosti može unaprijediti. Globalna ekonomska kriza dovela je ovu opštinu u veoma težak ekonomski položaj. Za brži razvoj nedostaju sposobni nosioci razvoja, kreditori, fondovi, investitori i menadžeri koji bi novim investicijama pokrenuli razvoj privrede sa mrtve tačke, omogućili osavremenjavanje proizvodnje i nova zapošljavanja radnika. U takvoj situaciji, zbog prezaduženosti, nedostatka sopstvene akumulacije i kreditne nesposobnosti privrednih subjekata neophodna je pomoć Vlade Crne Gore, republičkih i međunarodnih fondova, resornih ministarstava, NVO sektora i uspješnih privrednika iz okruženja.

Imajući u vidu postojeće stanje privrede u opštini, teško je definisati perspektive razvoja. One se donekle mogu procijeniti na osnovu ukupnih društveno-ekonomskih kretanja u Crnoj Gori. Pri tome, treba slijediti ukupne tokove tržišne privrede i stvoriti uslove za privlačenje stranog kapitala u kom pravcu treba usmjeriti poslovnu politiku. Takva opredjeljenja mogla bi omogućiti uključivanje ovog prostora u šire ekonomske, finansijske, naučno-tehnološke i integrativne procese.

Prelazeći na tržišnu privredu kroz proces tranzicije i svojinske transformacije nije doveo do promjene privredne strukture, pa primarni sektor (poljoprivreda, šumarstvo i primarna drvoprerađivačka industrija) i dalje ima dominantno učešće u formiranju društvenog proizvoda opštine. Razvoj primarnog sektora mora se zasnivati na intenzifikaciji poljoprivredne proizvodnje, usmjerene ka proizvodnji sve traženije zdrave hrane. Agrarnom politikom treba stimulisati robnu proizvodnju, umjesto naturalne.

Valorizacija šuma na racionalan i održiv način moguća je jedino uz uravnotežen odnos između ekonomske i ekološke funkcije razvoja.

Prostornim planom Crne Gore do 2020. godine predviđen je razvoj skijaškog centra na Hajli, kapaciteta 10.000 do 15.000 skijaša na dan, sa smještajnim kapacitetima od ukupno oko 1.500 ležaja. Drugi skijaški centar Smiljevica-Turjak treba da dostigne 10.000 skijaša na dan. Tu je predviđena izgradnja osnovnih smještajnih objekata sa ukupno 700 ležaja. Uporedo sa izgradnjom novih objekata projekcijama razvoja predviđena je modernizacija postojećih kapaciteta i njihovo funkcionalno aktiviranje, izgradnja komplementarnih smještajnih kapaciteta, etno-sela, etno i eko-katuna i domaće radinosti, planinarskih, šumarskih i lovačkih kuća. Predviđen je i razvoj sportskih kampova za planinarenje i alpinizam, za ekstremne sportove, cross-country staze i adrenalinske sportove. Posebno mjesto zauzimaju etnografski

programi, lokalne i međunarodne priredbe i sportovi na vodi (rafting, kajak, sportski ribolov).

BIBLIOGRAFIJA

1. Azemović Z. (1982) Rožaje i okolina – kratak istorijski pregled, *Rožajski zbornik*, br. 1.
2. Društveni plan opštine Rožaje (1985), Rožaje: Skupština opštine Rožaje.
3. Knežević M. (2002) Rožajski kraj – fizičko-geografske odlike, *Rožajski zbornik*, br. 11.
4. Kurpejović A. (1982) Osnovne karakteristike privrednog razvitka opštine Rožaje do 1941. godine, *Rožajski zbornik*, br. 1.
5. Ministarstvo turizma (1996) *Strategija razvoja turizma Crne Gore do 2010. godine*, Podgorica.
6. Muković S., Kalač B., Sutović E., Skenderović I. & Murić S. (2003), *Strategija integralnog razvoja opštine Rožaje*, Rožaje: Skupština opštine Rožaje.
7. Radulović S. (2004) Menadžment u turizmu, Turizam Crne Gore u drugoj polovini XX vijeka, *Zbornik radova sa naučnog skupa na Cetinju*, Cetinje.
8. Sekretarijat za privredu i finansije (2003) *Podaci o stanju privrede opštine Rožaje*, Rožaje.
9. Skenderović I. (2011) Turistička ponuda i turistički proizvod Rožaja, *SMEPP 2011*, Novi Pazar: Internacionalni Univerzitet.
10. Skenderović I., Romelić J. (2011), Turizam rožajskog kraja u kontekstu održivog razvoja. Naučni skup sa međunarodnim učešćem „Zaštita prirode u XXI vijeku“ (Knjiga br. 2), 687-697, Žabljak.
11. Vlada Republike Crne Gore (2003) *Ekonomska politika Crne Gore za 2004. godinu*, Podgorica: Republički sekretarijat za razvoj.